

Kilkonstruktionen och kilhierarkin under yngre fornsvenska och äldre nysvenska

John Ankarström

I fornsvenskan fanns ingen BIFF-regel: i bisatser placerades negationen normalt efter verbet, precis som i huvudsatser. Däremot kunde i subjektlösa bisatser ett satsled flyttas från sin ordinarie position och ställas framför verbet. Detta fenomen, som kallas *kilkonstruktion* eller *Stylistic Fronting*, ger upphov till ordföljder som t.ex. »som op wil höghias i idhart säte« (Sju vise mästare). Tidigare forskning (Maling 1980, Pettersson 1988, Falk 2007) har visat att valet av kil inte är fritt, utan följer en hierarki: negationen föredras framför det indirekta objektet, som föredras framför det direkta objektet, som föredras framför adverb, som föredras framför andra satsled.

Kilhierarkin har hittills undersökts framför allt i äldre fornsvenska, under vilken period den svenska bisatsordföljden är relativt stabil. Jag presenterar i mitt föredrag en undersökning av kilhierarkin i yngre material, specifikt yngre fornsvenska och äldre nysvenska. Under dessa perioder genomgår svenskan stora förändringar, vilkas konsekvenser för kilkonstruktionen och kilhierarkin såväl som för den generativa analysen därav ägnas särskild uppmärksamhet.

Resultaten visar på en förhållandevis stark tendens till kilhierarki under hela den undersökta perioden. Som mest undantagslös är den dock i de tidiga yngre fornsvenska texterna; redan i senare yngre fornsvenska tycks kilhierarkin börja luckras upp.

Referenser

- Falk, Cecilia (2007). Kilkonstruktion och ordföljd i äldre fornsvenska. Återpublicerad i *Stockholm Studies in Scandinavian Philology : New Series* 59, red. Staffan Hellberg, 2013, s. 198–206. Stockholm.
- Maling, Joan (1980). Inversion in Embedded Clauses in Modern Icelandic. Återpublicerad i *Syntax and Semantics* 24, red. Joan Maling & Annie Zaenen, 1990, s. 71–91. New York.
- Pettersson, Gertrud (1988). Bisatsledföljden i svenskan eller Varifrån kommer BIFF-regeln? *Arkiv för nordisk filologi* 103, s. 157–180.

Om utvecklingen av negationen *äy* i fornsvenska

Mikael Berger

Frågan hur negationen *äy* utvecklas syntaktiskt i fornsvenska är tämligen outforskad. Jörgensen (1987:142) observerar att *äy* nästan aldrig står satsfinalt i äldre fornsvenska. Brandtler & Håkansson (2014:108-112) observerar att satsinitial placering av *äy* i fornsvenska är mindre begränsad än satsinitial placering av *inte* i modern svenska. Till detta vill jag lägga några iakttagelser från Berger (2022) som kan bidra till en klarare bild av hur *äy* utvecklas: *äy* har fem vanliga stavningsvarianter och objekt (till verb) har olika distribution vid de olika stavningsvarianterna. Alla stavningsvarianter har objekt efter sig oftare än vad t.ex. *äkke* har, men varianten <egh> utmärker sig. Den har nästan uteslutande objekt efter sig.

I mitt föredrag kommer jag att närmare diskutera min analys av hur *äy* utvecklas i fornsvenska. Jag menar i korthet att språkbrukarna analyserar *äy* som fonologiskt svag (= syntaktisk fras, XP) eller som klitisk (= syntaktiskt huvud, X°) i äldre fornsvenska. Negationen genomgår emellertid ljudförändring (eigh > ei) i äldre fornsvenska och analyseras då endast som klitisk/X°. Ett ökat bruk av andra negationer i yngre fornsvenska leder så till att *äy* ånyo analyseras som svag/XP. Utvecklingen, svag/klitisk > klitisk > svag/klitisk, återspeglas av objektens distribution visavi *äy*. Det jag tillför diskussionen är något förenklat att två olika förändringar driver utvecklingen av *äy* i fornsvenska.

Referenser

- Berger, M. (2022). *Objekt i svenskans historia: en studie av varierande objektsplacering i fornsvenska*. Diss. Lund : Lunds universitet, 2022
- Brandtler, J. & Håkansson, D. (2014). "Not on the Edge: The Syntax and Pragmatics of clause-initial negation in Swedish". I: *Journal of Comparative German Linguistics* (2014) 17:97–128
- Jörgensen, N. (1987). *Studier över syntax och textstruktur i nordiska medeltidslagar*. Uppsala: Svenska fornskriftssällskapet.

Vem ansvarar för domar i Tänkeboksärenden?

Jonas Carlquist

Stockholms tänkeböcker berättar kortfattat om stadens ärenden, civilmål, brottsmål, arvsskiften etc. De olika ärendena återfinns i protokoll som fördes av stadsskrivaren under pågående förhandlingar i rådhuset. Protokollen kan ses som exempel på tidigt myndighetspråk eftersom Stockholms tänkeböcker finns bevarade från 1474 t.o.m. 1660 (Pettersson 2017).

Denna undersökning tar avstamp i systemisk-funktionell grammatiks ideationella metafunktion och utifrån en transitivitetsanalys av ett urval tänkeboksprotokoll diskuteras hur ansvarsförhållandet, både för brott och straff, tar sig till uttryck i protokollens språk och hur detta eventuellt förändras från slutet av medeltiden till mitten av 1600-talet. Gör tänkeboken den tilltalade ansvarig för de brott han eller hon har begått, tar rådet ansvar för straffpåföljden?

Av analysen framgår hur råd, tilltalad och ev. vittne omtalas och vilka roller de får. Vidare visar jag på vilka verb som knyts till respektive roll. Genom en ergativitetsanalys skapas förståelse av samband och orsaker, och jag kan därigenom diskutera vem som språkligt ges ansvar för brott och vem som bär ansvar för straff (se t.ex. Tolvanen 2014, Dreyfus 2017, Holmberg m.fl. 2022, Lindh 2022).

Referenser

- Dreyfus, Shoshana (2017), "'Mum, the pot broke': Taking responsibility (or not) in language", i *Discourse & Society* 28 (4). S. 374–391.
- Holmberg, Per, Karlsson, Anna-Malin & Nord, Andreas (red.) (2022), *Funktionell textanalys*, Stockholm: Norstedts.
- Lindh, Joacim (2022), *Berättelser med sanningsanspråk. Språklig och multimodal argumentation i huvudförhandling och dom*. Diss. Växjö.
- Pettersson, Theresia (2017), *Stockholms stads tänkeböcker. Funktionell texthistoria 1476–1626*. Stockholm.
- Tolvanen, Eveliina (2014), "Auktoritet i finlandssvenska och sverigesvenska myndighetstexter. En studie av lexikogrammatiska val och ergativa roller", i *Språk och stil* 24. S. 166–196.

Hvad för *ena*? Utvecklingen av plural obestämd artikel i svenskan

Philippe Collberg & Anders Agebjörn

I många språk har obestämda artiklar utvecklats från singulara räkneord som *en* (t.ex. Heine 1997). Detta semantiska arv förklarar varför obestämda artiklar typiskt endast används med singulara substantiv. I nysvenskan kan dock den obestämda artikeln *en* användas i plural, då som *ena*, typiskt i beskrivande och värderande predikativer (Collberg & Agebjörn 2023; Delsing 1993:31–35; Teleman m.fl. 1999:410; Ternér 1922:120); se (1).

(1) Barnen är ena riktiga vildingar just nu.

Av tidigare studier framgår att dagens bruk av artikeln *en* är i stort sett etablerat vid 1500-talets mitt (Brandtler & Delsing 2010, Skrzypek 2012; se även Nivre 2002). Emellertid fokuserar dessa studier främst på obestämd artikel i argumentella nominalfraser snarare än på sådana nominalfraser där *ena* vanligtvis förekommer.

Denna studie syftar till att utreda den historiska utvecklingen av den plurala obestämda artikeln *ena*. Materialet utgörs av excerperade exempel från texter under perioden 1500 till i dag. Vi undersöker vid vilken tid och i vilka syntaktiska kontexter artikeln används, och vi diskuterar hur dagens användning av *ena*-artikeln har etablerats.

Referenser

- Brandtler, J. & Delsing, L.-O., 2010. Framväxten av obestämd artikel i svenska. Definitet, specificitet och polaritet. I: G. Byrman, A. Gustafsson & H. Rahm (red.) *Svensson och svenskan. Med sinnen känsliga för språk. Festskrift till Jan Svensson den 24 januari 2010*. Lund. S. 24–36.
- Collberg, P. & Agebjörn, A., 2023. Svenskans plurala obestämda artikel *ena*. *Lexikon, syntax, pragmatik*. I: *Språk och stil* NF 32, 2022, 1–32
- Heine, B., 1997. *Cognitive foundations of grammar*. New York: Oxford University Press.
- Nivre, J., 2002. Three perspectives on Swedish indefinite determiners. *Nordic Journal of Linguistics*, 25(1), 3–47.
- Teleman, U., Hellberg, S. & Andersson, E., 1999: *Svenska Akademiens grammatik. 2. Fraser*. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Skrzypek, D., 2012. *Grammaticalization of (in)definiteness in Swedish*. Poznan: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Ternér, E., 1922: *Studier över räkneordet en och dess sekundära användningar, förnämligast i nysvenskan*. Doktorsavhandling. Uppsala: Uppsala universitet.

Om utgivningen av *Svensk syntaxhistoria*

Lars-Olof Delsing & Elisabet Engdahl

Sedan 2003 har Cecilia Falk och Lars-Olof Delsing ägnat en stor del av sin forskningstid åt att skriva en språkhistoria som skulle kunna ersätta Wesséns del III: Grundlinjer till en historisk syntax (1965). Syftet var att komplettera Wessén med nyare resultat från forskning om den syntaktiska utvecklingen i svenska. Denna forskning har bl.a. kunnat utnyttja digitaliserade källtexter i Fornsvenska textbanken och mycket forskning om språkhistoria från senare år. Arbetsnamnet blev *Svensk syntaxhistoria*. Upplägget följer i stort såväl strukturen som terminologin i Svenska Akademiens grammatik och använder i möjligaste mån teorineutrala beskrivningar, vilket inte utesluter att mer teorispecifika beskrivningar behandlas och kommenteras i samband med tidigare forskning. Verket är indelat i 25 kapitel där Falk ansvarade för 21 och Delsing för fyra. När Falk avled i juli 2021 uppgick det efterlämnade manuskriptet till sammanlagt cirka 800 sidor. Under hösten bildade Lars-Olof Delsing, Elisabet Engdahl, Lisa Holm, David Håkansson och Tomas Riad ett redaktionsråd för att färdigställa verket. På grund av manuskriptets omfattning och något ojämna status bjöd rådet in ett tiotal språkhistoriker att medverka, och revideringsarbetet är nu i gång. För varje kapitel har två reviderare utsetts som ansvarar för att resonemanget är begripligt, att språkexempel och källhänvisningar är korrekt återgivna, och att referenser till citerad forskning är uppdaterade. I föredraget ger vi en översikt över innehållet och strukturen i verket. Vidare beskriver vi revideringsprocessen och tar upp några problem som dykt upp under arbetets gång.

Att sätta språk på kartan: Erfarenheter från ett liv – och ett atlasprojekt

Lars-Erik Edlund

Med sin klassiska definition söker språkgeografin med kartan som hjälpmedel dels att fastlägga språkliga företeelsers geografiska utbredning, dels att bidra till förklaringen av företeelsernas uppkomst, sammanhang och karaktär. Studierna kan behandla material från olika språknivåer – ljud, böjningsformer, lexikon och syntax men även ortnamn och personnamn – och kan utföras med olika tekniker. I Sverige var språkgeografin främst under förra delen av 1900-talet ett framstående område. Dialekter och ortnamn kartlades, men även forskare som arbetade med materiell kultur och folketro använde kartan som hjälpmedel.

Kungl. Gustav Adolfs Akademien satte redan 1937 i gång arbetet med en atlas över svensk folkkultur. Fyra volymer planerades: den första kartlade materiell och social kultur och utkom 1957, och den andra behandlade sägen, tro och högtidssed och utgavs 1976. De två återstående volymerna skulle kartlägga svenska dialekter och ortnamn. En stor mängd material insamlades och manuella kartor togs fram, och monografier över enskilda språkliga fenomen – trädnamn av typen *äspe*, utvecklingen av kort *i* i ord som *vidja*, dativbruket i dialekterna, pronomenen *dä*, *hä*, *ä* etc. i olika syntaktiska ställningar, ortnamnen på *-inge*, *(-)säter*, *(-)tomt/(-)toft*, *-sta(d)* och *(-)hester* m.m. – utgavs, men det sammanfattande atlasarbetet slutfördes inte och tyvärr splittrades det opublicerade materialet. Först på 2010-talet återupptogs projektet med målet att utge en samlad volym om dialekter och ortnamn. Det är från det arbetet som erfarenheter hämtats. I grunden finns det stora intresse jag livet igenom haft för kartor – vad kartor berättar och vad de inte berättar.

Föredraget har två delar. I den första belyses karteringstekniken i sig. August Strindbergs kartläggning av orden för 'nyckelpiga' är en utgångspunkt, och senare kartor med symboler, gränslinjer, sgrafferingar och på kartan inskrivna former, har alla fördelar och nackdelar, och en kombination av teknikerna torde bäst kunna fånga den komplicerade språkliga dynamik som en karta söker, men knappast helt tillfredsställande, vill fånga. David Kornhalls karteringsmetod, använd i studien av de sydsvenska fisknamnen, är ett – också internationellt sett – originellt bidrag vad gäller åskådliggörandet av utbredningsmönster, men har knappast alls lockat till efterföljd. Goda möjligheter skapas numera med digital teknik. I föredraget diskuteras olika karteringstekniker.

I en andra del diskuteras ett urval av de olika förklaringar som karteringen kan resultera i då det gäller språkföreteelsernas ”uppkomst, sammanhang och karaktär”.

Tidigare har frånvaron av pannordiska perspektiv ibland lett till missbedömningar vid tolkningen av dialektkartan. En språkgeografisk kartering kan även stödja, eller alternativt: ifrågasätta, en språkhistorisk konstruktion, såsom den omdiskuterade Birkasvenskan/Hedebynordiskan. Hur man skall tolka spelet mellan konkurrerande ljudutvecklingar diskuteras, där prestige och identifikation aktualiseras. Här kommer bl.a. nasalassimilationen (*mp* > *pp*, *nt* > *tt* och *nk* > *kk*) i nordiska dialekter att diskuteras.

Ett annat problem är hur en likartad, mer iögonenfallande ljudutveckling som möter i dialekter på avstånd från varandra, egentligen skall tolkas – som resultat av en regelrätt spridning eller som en potentiell ljudutveckling som så att säga ”bubblar upp” på olika ställen, oberoende av varandra? Detta problem diskuteras bl.a. utifrån kartläggningen av nordiska dialekters sekundära former av den initiala ljudförbindelsen *hv*-.

På ordkartor kan pågående språkförändringar konkret synliggöras. Natan Lindqvists studier av Sydväst-Sverige i språkgeografisk belysning (1947) återger som bekant inte bara de frekventa formerna utan också det han kallar ”urspårade” former och kontaminationer. Även om hans kartor därigenom kan bli svårlästa, kommer man de språkförändrande ombildningsprocesserna nära in på livet. Ifrån atlasen kommer bl.a. orden för ’idissla’ samt några växtnamn att diskuteras, där formerna ofta står nära emotiva ombildningsprocesser.

Med ordgeografiska exempel kan spridningsmönster av novationer belysas, såsom av franska lånord eller av ord för ’översäng’, ’avträde’ eller ’potatis’. Ordgeografins fördelar berörs i samband med detta.

Av det som hittills sagts får man intrycket att kartläggning endast görs av företeelser som hör äldre tider till. Många sådana fenomen har förvisso karterats, men självfallet kan även senare språkmaterial behandlas, förutsatt att det finns viss täthet av belägg och att representativitet kan förutsättas. I atlasen återfinns sålunda kartor över moderna fenomen (*flakmoped/packmoped/lastmoped; hamppare/hammis, hambis/huggar/hampis* för ’hamburgare’), vilka sammanställts av Mikael Parkvall.

Med exempel från tidigare forskning, både egen och andras, och det pågående arbetet med Kungl. Gustav Adolfs Akademiens språkatlas, kommer – som jag hoppas – en del spännande språkgeografiska perspektiv att belysas. Exempelen är främst historiska men även en del nutida kommer att presenteras.

Språket i rummen. IKEA-katalogen under 70 år

Karin Helgesson & Lena Rogström

IKEA-katalogen var under många år en av de tryckta alster som alla svenska hushåll hade i hemmet, vid sidan av telefonkatalogen. Det är sannolikt att IKEA som företag har varit medvetet om sin framtoning, och velat anpassa både innehåll och uttryck i katalogen i enlighet med de samhälleliga förändringar som ständigt sker av såväl materiell som mer värderingsmässig art. Ledin & Machin (2018) beskriver till exempel hur IKEAs uppfattning om människors förändrade livsstil beskrivs i form av hur man möblerar och utnyttjar ett kök. Deras undersökning, som belyser utvecklingen mellan åren 1976 och 2011, är en multimodal analys av fyra bilder där köket och dess möblering spelar huvudrollen i beskrivningen av IKEA:s uppfattning av hur möbleringen kan återspegla förändrade uppfattningar om vardagsliv över 40 år.

Vi är särskilt intresserade av hur språket används för att skapa en relation mellan IKEA och kunden. Med utgångspunkt i teorier om det ideala subjektet/modellläsaren (se t.ex. Fairclough 2001, Björkvall 2003) undersöker vi hur IKEA som sändare gestaltar sig språkligt och hur IKEA framställer den ideala kunden i sina kataloger. Vilka värden fokuseras bland möbler och kunder? Hur skapar IKEA en relation till svenska folket? Och hur utnyttjar de språket för att åstadkomma detta? Detta undersöker vi genom att analysera texter om kök i tio tryckta IKEA-kataloger där vi speciellt fokuserar på förändringar vad gäller lexikon, tilltal och språkhandlingar.

Referenser

- Björkvall, Anders (2003). *Svensk reklam och dess modellläsare*. (Acta Universitates Stockholmiensis. Stockholm studies in Scandinavian philology 31.) Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Eco, Umberto (1979). *The role of the reader. Explorations in the semiotics of texts*. London: Hutchinsonson.
- Ledin, Per & Machin & Machin, Davin (2018). Ett statuskök i en nyliberal tid. Köket i IKEA-kataloger från 1975 till 2016. I: Wohjan, Daniel, Seiler Brylla, Charlotte & Westberg, Gustav (red.) *Kritiska text- och diskursstudier*. Stockholm: Södertörns högskola, Institutionen för kultur och lärande, Svenska. S. 124–142.

Runmonumentens rumslighet: Svingerudsstenen, Rökstenen och Ingelstadshällen

Per Holmberg

Runstenar är texter som fint illustrerar en grundläggande poäng i modern textteori: En text är mer än summan av sina språkliga val, eftersom den också utnyttjar en rumslig meningspotential på olika skalor. Detta är ett generellt förhållande som emellertid blir extra tydligt när någon hugger ett budskap i sten och kanske sedan reser stenen på en viss plats i landskapet.

I det här föredraget ska jag ge exempel på hur kunskapen om runmonument kan fördjupas om man utvecklar och tillämpar principer för rumslig analys. Min förståelse av ”språket i rummet” är inspirerad av en semiotisk teori som används för forskning om nutida språkliga landskap, nämligen geosemiotik (Scollon & Scollon 2003). Med denna teori kan man urskilja tre kompletterande skalor på vilka rumslighet har betydelse. Tillämpat på runstenar innebär dessa skalor att analysen riktas mot 1) hur runföljderna integrerats med stenens och inskriftens visuella design, 2) hur monumentet inbjuder läsare (och lyssnare) till en viss interaktionsordning, liksom 3) hur monumentet står i relation till det omgivande landskapets platssemiotik.

I tidigare forskning finns en del exempel på studier som systematiskt undersökt runstenars visuella design (senast Bianchi 2010 och Åkerström 2020). Det finns också flera studier som försökt förstå runstenarnas funktion genom att undersöka deras platssemiotik (se t.ex. Zachrisson 1998, Stille 2015). De sociala praktikernas interaktionsordningar är däremot en rumslig dimension som bedömts ligga utom räckhåll för forskningen om runstenar, vilken ju inte har möjlighet att göra etnografiska observationer.

I föredraget utgår jag från det nyligen offentliggjorda fyndet av Svingerudsstenen, som ristats med runor från den äldre futharken, och som tack vare den arkeologiska gravkontexten kunnat dateras till före 300 e.Kr. Jag prövar att etablera en tentativ typologi för olika möjliga interaktionsordningar och diskuterar de olika alternativens rimlighet, givet stenens inskrift och arkeologiska kontext: Ska runstenen primärt förstås som ett *spår* som ristaren lämnat, en *visare* som förstärker graven monumentalitet, en *kapsel* som skiljer de förbrända benen från de levande, en *portal* till andra världar, eller som ett *meddelande* som lämnats i graven?

Jag ska sedan visa hur en rumslig analys kan öppna för en ny förståelse av två tidigvikingatida runristningar: Rökstenen (Ög 136) respektive Ingelstadshällen (Ög 43). Standardtolkningarna har utgått från att den förra fungerat som en portal (till hjältesagor), medan den senare endast ska förstås som spår (i form av klotter). Jag prövar istället att förstå båda som visare, närmare bestämt visare som pekar ut himlakroppars rörelser. Antagandet om denna rumsliga funktion visar sig kunna förklara flera drag i Rökstenens komplexa visuella design med skiftande läsriktningar och skriftsystem (Holmberg 2021). Jag hoppas också kunna argumentera för att de olika symboler som integrerats i Ingelstadshällens visuella design med denna utgångspunkt kan ges en samlad tolkning.

Avslutningsvis vill jag diskutera vilka hinder som forskningen behöver hantera för att utveckla en bättre rumslig förståelse av runmonument.

Referenser

- Bianchi, M. (2010). *Runor som resurs. Vikingatida skriftkultur i Uppland och Södermanland*. Uppsala: Inst. för nordiska språk, Uppsala universitet. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:507043/FULLTEXT01.pdf>
- Holmberg, P. (2021). Reading runes with the sun. A geosemiotic analysis of the Rök runestone multimodality. *Multimodality and Society* 1:4, 455-473. <https://doi.org/10.1177/26349795211059109>
- Scollon, R. & Scollon, S. (2003). *Discourses in Place. Language in the Material World*. London: Routledge.
- Stille, P. (2015). Runstenarna i landskapet: En undersökning om placeringen av runstenarna i Tiohärad. *Futhark. International Journal of Runic Studies* 5, 137-149. <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:799768/FULLTEXT01.pdf>
- Zachrisson, T. (1998). *Gård, gräns, gravfält. Sammanhang kring ädelmetalldepåer och runstenar från vikingatid och tidig medeltid i Uppland och Gästrikland*. Stockholm: Inst. för arkeologi och antikens kultur, Stockholms universitet.
- Åkerström, H. (2020). *Visuella textkonventioner i den tidiga vikingatidens runristningar*. Uppsala: Inst. för nordiska språk, Uppsala universitet. <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1436912/FULLTEXT01.pdf>

Inte för intet – från negerande pronomen till negation

Mikael Berger & Jessica Holmlund

Inte är idag svenskans vanligaste negation, men *inte* har en gång varit ett pronomen, *änkte* (SAOB, *inte*, 1933). I fornsvenska är *äy* och *äkke* de vanliga negationerna (Collin & Schlyter, SSGL, 1827:384, Wessén 1965, §64 s. 93f), medan *änkte* ofta fungerar som attribut eller objekt, som i (1a) respektive (1b). Det finns också enstaka fall där *änkte* fungerar som negation, som i (1c).

1. a. tha haffwir thera siæl enkte lifff (MBIB:32)
- b. at han matte enkte skada (MBIB:99)
- c. Nu biupær han hanum æncte ræt (ÖgL, RättB 33)

I fornsvenska finns dessutom många ambiga fall, som i (2), där det inte är möjligt att på syntaktisk grund avgöra satsledets funktion, eftersom *änkte* står där ett objekt eller en negation kan stå.

2. ath didrik jnte talade om borgomestara radit ællir theras doma (ATb, band 1:171)

Studien syftar till att kartlägga hur *änkte* förhåller sig till *Jespersens cykel* (Jespersen 1917:9–11) samt utreda hur *änkte* har reanalyserats till negation. Vår förstudie visar att andelen ambiga fall ökar från ca 20 % i äldre fornsvenska till ca 30 % i yngre fornsvenska. Vi vill pröva hypotesen att ambiguitet är en orsak till reanalys (Rosenkvist 2022), samt utreda om en viss typ av predikat ger upphov till ambiguitet (Breitbarth m.fl. 2013).

Referenser

- Breitbarth, Anne, Lucas, Christopher & Willis, David, 2013: Incipient Jespersen's Cycle: The (non-)grammaticalization of new negative markers. I: *Sprachwandelvergleich: Comparing Diachronies*, J. Fleischer, H.J. Simon (red.). Berlin/Boston: Walter de Gruyter. S. 141–162.
- Jespersen, Otto, 1917: *Negation in English and other Languages*. Köpenhamn: A. F. Høst (Historisk-filologiske Meddelelser 1).
- Rosenkvist, Henrik 2022: *Strukturell ambiguitet och grammatisk språkförändring – med fokus på fortsatt* [presentation]. <https://e607dc7526.cbaul-cdnwnd.com/f72f5d19ceaf30ad2f363f9b1fca1a1c/200000030-5473454736/Strukturell%20ambiguitet%20och%20grammatisk%20språkförändring.pdf?ph=e607dc7526> (hämtad 2023-03-01)
- SAOB = Ordbok över svenska språket, utgiven av Svenska Akademien. Lund 1893-. www.saob.se (hämtad 2023-03-01).
- SSGL = *Samling af Sweriges gamla lagar* (1827-1877), utgiven av H.S. Collin och C.J. Schlyter
- Wessén, E. (1965). *Svensk språkhistoria 3 Grundlinjer till en historisk syntax*. 2. uppl. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Citerade utgåvor

- MBIB = *Pentateuchparafrasen*, SFSS 60, utg. av Thorell, O. (red.) (1955). Fem Moseböcker på fornsvenska enligt Cod. Holm. A 1. Uppsala.
- ÖgL = *Östgötalagen*, SSGL 2, utg. av Collin, Hans S. & Schlyter, Carl J. (red.) (1830). Corpus iuris sueo-gotorum antiqui. Samling af Sweriges gamla lagar, på kongl. maj:ts nådigste befallning utgifven af d. H.S. Collin och d. C.J. Schlyter. Vol. 2. Codex iuris Ostrogotici = Östgöta-lagen.. Stockholm, 1830 hos P. A. Norstedt & Söner.

Kungliga Vetenskapsakademiens Handlingar som sökbar korpus

Sofie Johansson & Lena Rogström

Kungliga Vetenskapsakademiens Handlingar (1739–1854) anses ligga till grund för den svenska, vetenskapliga artikeln, men har trots sin betydelse för utvecklingen av 1700-talssvenska inte varit föremål för särskilt ingående språkliga undersökningar (Fries 1996; Gunnarsson 1987). Genom två pilotprojekt finansierade av Centrum för Digital Humaniora vid Göteborgs universitet samt Svenska Akademien har ett arbete påbörjats med att dels translitterera KVAH, dels tillgängliggöra materialet i form av en korpus. I nuläget är ca tio volymer sökbara.

I vårt föredrag presenterar vi korpusen tillsammans med några lexikaliska pilotundersökningar som visar på olika möjligheter att närma sig äldre vetenskapligt ordförråd. Vi jämför 1700-talets språk med modern svenska men gör också en lexikalisk jämförelse av vetenskapligt ordförråd mellan skilda vetenskapsområden i KVAH. Slutligen visas resultat från jämförelse av det individuella lexikonet hos de två centralfigurerna Carl von Linné och Carl de Geer. De preliminära resultaten visar på en stark variation både inom och mellan enskilda författarens ordförråd i de äldsta volymerna; en variation som successivt minskar över tid för att mot slutet av tidsspannet anta ett alltmer homogent lexikaliskt uttryck.

Den färdiga databasen kommer förhoppningsvis att kunna användas både för fördjupade undersökningar av 1700-talets språk samt för jämförelser mellan olika ämnen och tidsepoker.

Referenser

Fries, Sigurd 1996. Lärdomspråket under frihetstiden. I: Lennart Moberg & Margareta Westman (red.) I: *Svenskan i tusen år. Glimtar ur svenska språkets utveckling*. Stockholm: Norstedts. S. 88–103.

Gunnarsson, Britt-Louise 1987. Textmönster i vår äldsta vetenskapliga tidskriftsprosa. En analys av medicinska rön i Vetenskapsakademiens Handlingar 1750–1769. *Nysvenska studier* 67/1987. S. 155–180.

KVAH = Kungliga Vetenskapsakademiens Handlingar <<https://hosting.devo.se/kvah/search.html>> Hämtad 30 oktober 2022

”Inledning til Then Swenska IURISPRUDENTIAM ...” Organisering, sökmöjligheter och läsvägar i två juridiska handböcker från 1700-talet

Hans Landqvist

David Nehrman Ehrenstråle Nehrman (1695–1769) var en av 1700-talets mest inflytelserika svenska jurister. I sin undervisning vid Lunds universitet och i sina skrifter använde han konsekvent svenska för att underlätta studenternas inläring och sprida juridisk kunskap också utanför universitetet. (Landqvist 2008) Genom den senare ambitionen kan Nehrman sägas vara en efterföljare till Clas Rålamb och Claudius Kloot, som utgav var sin juridisk handbok på svenska under 1600-talets andra halva. Landqvist & Rogström (2016) kopplar språkvalet för och utformningen av handböckerna till den ökande professionaliseringen av juridiken vid denna tid.

I studien undersöks Nehrman (1729) och (1756) för att klarlägga hur Nehrman organiserar innehållet i verken, erbjuder olika sökmöjligheter inom dem samt visar på möjliga läsvägar inom verken. Skrifterna ägnas olika rättsområden och är utgivna med nästan trettio års mellanrum. Eventuell variation mellan verken, och eventuell utveckling hos Nehrman som skribent, kan således avspeglats i skrifterna.

Som teoretisk-metodisk utgångspunkt används främst Nord (2008). Resultaten av undersökningen jämförs med resultat för Rålamb och Kloots handböcker, i syfte att se om den gradvisa professionaliseringen av juridiken kan avspeglats också i Nehrmanens arbeten.

Material

Nehrman, David 1729. Inledning til Then Swenska IURISPRUDENTIAM CIVILEM, Af Naturens Lagh Och Sweriges Rikes äldre och nyare Stadgar utdragen och uppsatt af DAVID NEHRMAN Juris Patrii & Rom. Prof. Ord. [...]. Lund.

Nehrman, David 1756. Inledning til Then Swenska IURISPRUDENTIAM CRIMINALEM, Efter Sweriges Rikes Lag och Stadgar, författad af DAVID NEHRMAN. [...]. Lund.

Litteratur

Landqvist, Hans 2008. Spår i SAOB: David Ehrenstråle Nehrman och Svenska Akademiens ordbok. I: Foley, Richard, Tarja Salmi-Tolonen, Iris Tukiainen & Birgitta Vehmas (toim.), Kielen ja oikeuden kohtaamisia. Heikki E.S. Mattilan juhlakirja. Helsinki, Talentum, 157–171.

Landqvist, Hans & Lena Rogström 2016. Kunskapsorganisation, materialitet, sökbarhet och erbjuden läsväg i OBSERVATIONES JURIS PRACTICÆ (1674) och Then Swenska Lagfarenheetz Spegel (1676). Tillgänglig 2023-04-04 på adressen <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/50631>

Nord, Andreas 2008. Trädgårdsboken som text 1643–2005. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholms Studies in Scandinavian Philology. New Series 47. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Språkförändring och nordiskt arvspråk

Ida Larsson & Kari Kinn

Under de senaste decennierna har arvspråksforskning etablerats som ett starkt forskningsfält, inte minst i Norden.¹ I det här föredraget diskuterar vi hur forskning om nordiskt arvspråk i Nord- och Sydamerika kan bidra till vår förståelse av språkförändringsprocesser. Vi har numera material som ger möjlighet att utforska stabilitet och förändring i arvspråkskontexten i flera generationer av talare och pröva vilka faktorer som påverkar utvecklingen. Med data från talare med olika dominerande språk (engelska eller spanska) har vi dessutom en unik möjlighet att undersöka vilka konsekvenser tvärspråklig påverkan kan ha för syntaxen; det är en mycket omdiskuterad fråga både i arvspråksforskning och generellt i historisk språkvetenskap (Polinsky 2018, Harris & Campbell 1995; se också Kupisch & Polinsky 2021).

Vi kan notera att syntaxen i hög grad är stabil i arvspråken, trots att inlärningen har skett med begränsad input. Parametrisk förändring kan dock observeras både i Nord- och Sydamerika (t.ex. avseende verbets placering i bisatser). Vi noterar också frekvensförskjutningar som ännu inte har lett till någon syntaktisk reanalys; detta gäller t.ex. placeringen av objekt visavi negation i amerikanorskt arvspråk och topikalisering i amerikansvenska och argentinasvenska. Vi föreslår att sådana förändringar kan bero på olika typer av tvärspråklig påverkan, beroende på hur aktiverat arvspråket och det dominerande språket är hos den flerspråkiga talaren. Direkta syntaktiska lån från ett språk till ett annat framstår som ovanliga.

Utvalda referenser

- Harris, A. C. & Campbell, L. 1995. *Historical Syntax in Cross-Linguistic Perspective*. CUP.
Kupisch, T. & Polinsky, M. 2021. Language history on fast forward: Innovations in heritage languages and diachronic change. *Bilingualism: Language and Cognition*.
Polinsky, M. 2018. *Heritage languages and their speakers*. CUP.

---

¹ Med arvspråk menas ett språk som har lärts in som förstaspråk i en kontext där ett annat språk dominerar.

Med bruten portugisiska – 1700-talssvenskar i det lusofona¹ rummet

Rickard Melkersson

Flera av 1700-talets svenska ostindieresenärer vittnar i sina reseskildringar om kontakter med de stora sjöfartsspråken engelska, nederländska och portugisiska (jfr också Hellman 2015:160–162). I fråga om svenskarnas egna färdigheter verkar de två förstnämnda visserligen inta förstaplatsen, men att det förekommit någon typ av färdigheter även i det tredje antyds t.ex. av Linnélärjungen Torén: ”Annars kan man med bruten *Portugisiska* hjälpa sig fort i alla handelsstäder i södra Asien” (i Osbeck 1757:333). Även om de direkta svenska förbindelserna med Portugal vid tiden varit sparsamma (jfr dock Hedberg 1955) finns det alltså här förutsättningar för en språkkontakt som möjligen har underskattats, t.ex. i diskussionen om vissa lånords väg in i svenskan (jfr Hellquist 1930:4–5).

Föredraget avser att utifrån såväl upplysningar liknande Toréns ovan som hanteringen av portugisiska namn och citatord i den svenska texten hos reseskildrare som Christopher Hinric Braad (1728–1781), Johan Brelín (1734–1782), Gustaf Fredric Hjortberg (1724–1776), Pehr Löfling (1729–1756), Pehr Osbeck (1723–1805) och Olof Torén (1718–1753) teckna en bild av de svenska resenärernas relation till detta språk. Det verkar som att umgänget med skriven portugisiska har varit mycket begränsat, då stavning och böjning där snarast följer mönster från andra språk, och att de kontakter och färdigheter man har haft snarast har varit muntliga.

Referenser

- Hedberg, Nils (1955). ”Introdução” I: Brelín, Johan. *De passagem pelo Brasil e Portugal em 1756*. Lissabon: Casa Portuguesa.
- Hellman, Lisa (2015). *Navigating the foreign quarters: everyday life of the Swedish East India Company employees in Canton and Macao 1730-1830*. Diss. Stockholm : Stockholms universitet.
- Hellquist, Elof (1930). *Det svenska ordförrådets ålder och ursprung: en översikt. 2, Lånord*. Lund: C. W. K. Gleerups förlag.
- Osbeck, Pehr (1757). *Dagbok öfver en ostindisk resa åren 1750. 1751. 1752. Med anmärkningar uti naturkunnigheten, främmande folkslags språk, seder, hushållning, m.m. På fleras åstundan utgifwen af Pehr Osbeck. ... Jämte 12 tabeller och afledne skepps-predikanten Toréns bref. Stockholm, tryckt hos Lor. Ludv. Grefing, på desz egen bekostnad, 1757*. Stockholm: Grefing.

---

¹ portugisisktalande (portug. *lusófono*, efter namnet på den romerska provinsen Lusitanien)

Uppenbarelseboken i Cod. Holm. A 1 och NT 1526 – en förnyad diskussion av källtexterna

Lasse Mårtensson

Under ett och samma år, 1526, skrivs ned respektive trycks två textvittnen med Uppenbarelseboken på svenska, i Cod. Holm. A 1 samt i NT 1526. Man började tidigt fundera över sambandet mellan dessa två versioner. Vissa, exempelvis Lindqvist (1929), hävdade att det fanns ett samband mellan dessa två versioner, och att översättaren/översättarna av Uppenbarelseboken i NT 1526 hade tillgång till A 1:s version och direkt överförde delar av denna version till NT 1526. Andra har förnekat detta scenario, exempelvis Sjögren (1949), vilken menade att äldre bibelöversättningar generellt spelade en mycket liten roll för NT 1526. Vissa hävdade vidare att Jöns Budde har översatt den version av Uppenbarelseboken som återfinns i A 1 (Noreen 1944; Kauko 2015). Om detta vore rätt, skulle det därmed finnas en direkt koppling mellan Jöns Buddes översättningsverksamhet och den som försiggick i samband med NT 1526. I presentationen tar jag upp förhållandet mellan de två versionerna av Uppenbarelseboken till en förnyad diskussion. Fokus ligger på källfrågan, och detta görs bl.a. utifrån ny kollationering av källtexterna, främst Erasmus (1519) och Vulgata, samt en granskning av hur vissa centrala företeelser har översatts i de två versionerna. Utöver ovannämnda forskare är viktiga utgångspunkter Stave (1895), Lindblad (1971) och Wollin (2017).

Referenser

- Kauko, Mikko (2015): Jöns Budde och hans skrifter – yngre fornsvenskt textmaterial och mannen bakom det. Åbo.
- Lindblad, Gustaf (1971): Ett språkligt grundmönster i Nya Testamentet 1526. I: Nysvenska studier 51. S. 5–57.
- Noreen, Erik (1944): Studier i Jöns Buddes ordförråd. I: Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 6. S. 1–72.
- Sjögren, Gunnar (1945): Om språket i de svenska bibelöversättningarna 1526–1541. Gleerups: Lund.
- Stave, Erik (1895): Om källorna till 1526 års öfversättning av Nya Testamentet. Uppsala.
- Wollin, Lars (2017): A.D. 1526: The Beginning or the End of the Beginning? Humanist Bibles in Sweden. I: Beyond the Piraeus Lion. East Norse Studies from Venice. Red. J. Adams & M. Bampi. S. 237–249.

Språkkartans vita fläckar: om norra Sveriges uttraderade flerspråkighet

Andreas Nuottaniemi

I politisk och medial diskurs framställs norra Sveriges inland ofta som homogent och traditionellt (Eriksson, 2010), trots en lång historia av språklig mångfald kopplad till olika former av mobiliteter (Edlund, 2009; Westergren & Åhl, 2007). I den här presentationen vill vi demonstrera hur föreställningen om Sverige som ett enspråkigt rum, bygger på ett systematiskt *utraderande* (Gal & Irvine, 2019) av historiska såväl som samtida flerspråkiga erfarenheter i norr.

Genom att undersöka materiella semiotiska artefakter (Stroud & Mpendukana, 2009) i både flerspråkiga skolsammanhang och i samhällen och byar i Saepmie, visar vi på en kontinuitet i den språkliga *andrafieringen* (Said, 1979) av den samiska ursprungsbefolkningen och mer sentida migranter. Mot bakgrund av situerade diskurser om flerspråkighet, djupt rotade i föreställningen om halvspråkighet (Salö & Karlander, 2018), kommer vi vidare att analysera hur semiotiska resurser som hotar en maktordning med svenskan som norm, fortsatt osynliggörs på olika skalnivåer i det semiotiska landskapet (Jaworski & Thurlow, 2010). Mer specifikt vill vi undersöka en skiktning inom synlighetsordningen (Kerfoot & Hyltenstam, 2017) i området, där majoritetsspråket svenska, minoritetsspråk såsom samiska och språk relaterade till de senaste decenniernas flyktingmigration, intar olika positioner i en visuell hierarki.

Referenser

- Edlund, L.-E. (2009). Språklig mångfald i södra lappmarken. I M. Cronqvist & E. Östergren (Red.), *Samtal i rörelse: Elva essäer om mänskliga möten och språkets kraft* (s. 149–159). Makadam.
- Eriksson, M. (2010). *(Re)producing a periphery popular representations of the Swedish North*. Kulturgeografiska institutionen, Umeå universitet.
- Gal, S., & Irvine, J. T. (2019). *Signs of difference: Language and ideology in social life*. University Press.
- Jaworski, A., & Thurlow, C. (2010). Introducing Semiotic Landscapes. I A. Jaworski & C. Thurlow (Red.), *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space* (s. 1–40). Bloomsbury Publishing Plc.
- Kerfoot, C., & Hyltenstam, K. (2017). Entanglement and Orders of Visibility. I C. Kerfoot & K. Hyltenstam (Red.), *Entangled Discourses: South-North Orders of Visibility* (s. 1–15). Routledge.
- Said, E. W. (1979). *Orientalism*. Vintage books.
- Salö, L., & Karlander, D. (2018). Semilingualism: The life and afterlife of a sociolinguistic idea. *Working Papers in Urban Language & Literacies*, 247, 1–14.
- Stroud, C., & Mpendukana, S. (2009). Towards a material ethnography of linguistic landscape: Multilingualism, mobility and space in a South African township. *Journal of Sociolinguistics*, 13(3), 363–386. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9841.2009.00410.x>
- Westergren, E., & Åhl, H. (2007). *Mer än ett språk: Antologi om flerspråkigheten i norra Sverige* (2:a uppl.). Norstedts akademiska förlag.

Trollformlernas renässans – om traderandet av äldre språkdrag i 2000-talets signaler och besvärjelser

Shirley Näslund

På 1910-talet konstaterade Weber att världen hade avförtrollats, och på 1960-talet bedömde Klintberg att den folkliga magin skulle falla i glömska. Alltsedan 1990-talet har emellertid en återförtrollning uppmärksammats, ett på bred front tilltagande intresse för det övernaturliga – *ockultur* (Partridge 2004). Därigenom har gamla trollformler fått en renässans och nya tillkommit. För vuxna finns nya formler i översatt litteratur (e.g. Carvel 2022). För barn finns även två svenskförfattade böcker i ämnet: *Elins hemligheter – en handbok i häxkonst* (2019) och *Trollformler & besvärjelser för vardagliga händelser* (2022). Vilka språkdrag från våra gamla trollformler traderas vidare genom barnlitteraturens nyskapelser? lyder forskningsfrågan i denna genreanalytiskt och intertextuellt inriktade studie. Besvarandet sker med strukturell och komparativ textanalys. Trollformlerna i barnböckerna jämförs med uppteckningar i digitaliserade utgåvor av Vistrand (1898), Linderholm (1940) och Klintberg (2016). Digitaliseringen underlättar ordsökningar. Genredragen som fokuseras är: rim, allitterationer, assonanser, upprepningar, parallellismer, inslag av latin, opaka ordserier, förvisningsformuleringar samt återopande av Oden, Gud eller Fan (jfr. af Klintberg 2016: 43 ff; Lilja 2000:339–340). Vidare noteras generella arkaiserande språkdrag i barnlitteraturens trollformler.

Bland resultaten kan nämnas att gåtfulla och latinska inslag fortsätter att användas i 2000-talets trollformler, vilket överensstämmer med den lingvistiska antropologins rön om att språkandet med högre makter brukar ha kryptiska och arkaiserande inslag (jfr. Keane 2004). *Elins hemligheter...* traderar exakta ordvändningar ur ålderdomliga trollformler, medan *Trollformler...* som har ett lättsammare anslag, förvisso saknar dessa vändningar men innehåller generellare drag som hör genren till samt arkaiserande drag såsom pluralböjning av verb och olika frakturstilvarianter.

Denna typ av barnlitteratur kan betraktas som *utile dulci*; den förenar det samtida intresset för magi med inblickar i språk och typsnitt från svunna tider. Mot denna bakgrund diskuteras om det vore behjärtansvärt att ytterligare uppmärksamma vårt kulturarv av trollformler i språkhistorieundervisningen för blivande lärare.

Referenser

- Carvel, Astrid (2022). *En liten guide till magi och besvärjelser*. Västra Frölunda: Tukan förlag.
- Keane, Webb (2004). Language and religion. I: *A Companion to Linguistic Anthropology* (red. Alessandro Duranti). Malden: Blackwell Publications, s. 431–448.
- Klintberg, Bengt af ([1965] 2016). *Svenska trollformler*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Lilja, Eva. Besvärjelsens magiska rytmer (2000). I: *Gudar på jorden. Festskrift till Lars Lönnroth* (red. Stina Hansson & Mats Malm). Stockholm: Symposium, s. 339–348.
- Linderholm, Emanuel (1940). *Signelser och besvärjelser från medeltid ock nytid*. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 41. Stockholm: Norstedt.
- Partridge, Christopher (2004). *The re-enchantment of the West alternative spiritualities, sacralization, popular culture, and occulture*. Volym 1. London: T & T Clark International.
- Sundin, David (2021). *Trollformler & besvärjelser för vardagliga händelser*. Stockholm: Bonnier Carlsen.
- Vistrand, Per Gustaf (1898). *Signelser från Småland*. Stockholm.
- Weber, Max [1919] (2002). *Wissenschaft als Beruf* (1919). I: *Schriften 1894–1922* (red. Dirk Kaesler). Stuttgart: Albert Kröner Verlag.

Språkhistoria i gymnasiet svenskämne

Fredrik Olsson

Språkhistoria som kunskapsområde är en del av svenskämnet i både grundskolan och gymnasieskolan. Ämnesdidaktisk diskussion och forskning om språkhistoria förefaller dock mycket sällsynt (Pettersson 2014; Holmberg 2018). Vad språkhistorieundervisning i skolans svenskämne innehåller, och hur innehållet legitimeras, är således frågor som i mycket begränsad omfattning behandlats i forskning på området.

I ett avhandlingsprojekt behandlar jag ämnesområdets *vad-* och *varför-*frågor, det vill säga *vad* som ska tas upp i undervisningen och *varför* det ska tas upp, ur ett diakront perspektiv. Ansatsen är diskurshistoriskt inriktad och det empiriska materialet består huvudsakligen av kursplaner och anvisningar från 1900-talets början fram till idag samt texter publicerade i Svenskläraryrkeförbundet (tidigare Modersmållärares förbundet) årskrift och tidskrift under samma period. Materialet innehåller yttranden från olika grupper av svenskämnesintressenter (främst svensklärare och språkvetare), och med den kronologiska spännvidden kan såväl synkron som diakron variation undersökas.

I mitt föredrag presenterar jag preliminära resultat som bland annat visar att språkhistoriskt stoff finns i kursplaner under hela den undersökta perioden och att färdighets-, bildnings-, respektive språkvårdsinriktade argument under olika perioder används både för att legitimera och för att delegitimera delar av språkhistorieundervisningen.

Referenser

- Holmberg, Per (2018). Språkvetenskap och utbildningsvetenskap. I: David Håkansson och Anna-Malin Karlsson (red.). *Varför språkvetenskap? Kunskapsintressen, studieobjekt och drivkrafter*. Lund: Studentlitteratur, 171–186.
- Pettersson, Jonatan (2014). Den språkhistoriska kunskapens värden: Språkhistoria i ett historiedidaktiskt perspektiv. I: Maria Bylin, Cecilia Falk och Tomas Riad (red.). *Studier i svensk språkhistoria 12. Variation och förändring*. Stockholm: Stockholms universitet, 153–165.

En skog af förderf – skog som källdomän för att beskriva människor och ting

Kristina Persson

Föredraget behandlar historisk användning av det metaforiska uttrycket *en skog av något* med utgångspunkt i artikeln *skog* i SAOB och i jämförelse med nutida bruk. Syftet är att jämföra hur rumsliga dimensioner som framträder i den egentliga betydelsen av 'skog' (stort område med tätt stående träd och med betoning på kollektiv betydelse) har använts och används i dag som källa för att beskriva människans samhällen, människan själv och hennes kognition och känslor. Hur beskrivs artefakter, människor och sinnestillstånd metaforiskt med hjälp av skogen som plats? Vad berättar metaforisk användning om värderingen av skogen som plats då och nu? Utgångspunkten är skogen som kognitiv kategori (Vyvan & Chilton 2010) och metaforen SKOGEN ÄR ETT RUM. Undersökningen utgår från ett subjektivt rumsbegrepp (Kitchin & Blades 2002).

Definitionen i SAOB omfattar två huvudmoment, en egentlig betydelse och en bildlig. Den bildliga betydelsen omfattar två undermoment. 2a anger skog använt om stor och tät anhopning av växter (som inte är träd), upprättstående föremål eller personer, särskilt i uttrycket *skog av något*, som också används utvidgat om stor massa eller mängd av något. Undermoment 2b anger en bildlig betydelse av skog för kroppsbehåring.

Nutida bruk av *en skog av något* har åtminstone fyra olika metaforiska betydelser där skog fungerar som källa för att beskriva antingen en konkret måldomän (betydelse 1–3 nedan) eller en abstrakt (betydelse 4 nedan):

1. många av något (*en skog av betongsuggor*) (som i SKOG 2a);
2. en samling människor, upprättstående och långsmala föremål eller växter (*en skog av journalister/antenner/basilika*) (som i SKOG 2a);
3. hår i myckenhet (*en skog av ögonbryn*) (som i SKOG 2b);
4. snåriga eller otydliga tankar och känslor (*en skog av villfarelser*).

Resultaten av en analys av nutida belägg visar att skog som källa för att beskriva konkret måldomän dominerar, särskilt föremål (betydelse 2 ovan). I resultaten finns också exempel på skog som källa för att beskriva abstrakt måldomän (betydelse 4 ovan). Denna betydelse omfattas inte av betydelsebeskrivningen i SAOB. Omständigheten att abstrakt användning inte omfattas av definitionen väckte nyfikenheten att undersöka uttryckets historiska användning. Vidare berättar resultaten att de föreställningar om skogen som plats som kan skönjas i beläggen i huvudsak är negativa, vilket överensstämmer med kulturella konstruktioner av skogen som plats i äldre tid (Lotman 1990, Latour 1993). Nutida föreställningar har därför tydliga kopplingar bakåt i tiden. Även denna omständighet motiverar jämförelsen mellan då och nu.

Referenser

Evans, Vyvyan & Chilton, Paul (2010): *Language, cognition and space. The state of the art and new directions*. London.

Kitchin, Rob & Blades, Mark (2002): *The cognition of geographic space*. London.

Latour, Bruno (1993). *We have never been modern*. Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press.

Lotman, Jurij Michajlovič (1990). *Universe of the mind: a semiotic theory of culture*. London: Tauris.

Ordbok över svenska språket utg. av Svenska Akademien, artikeln *Skog*, publ. 1972:

https://www.saob.se/artikel/?unik=S_04339-0039.W299&pz=5

Språkförändring i katastrofens skugga

Jonatan Pettersson

Språkförändringar och katastrofer har figurerat tillsammans i konferensen Svenska språkets historia tidigare. Delsing (2012) skämtsamma benämning på de senmedeltida förändringarna i bruk av kasus som "lilla och stora katastrofen" är välbekant och pedagogiskt effektiv. Mæhlum (2016) behandlar påståenden om samband mellan språkförändring och katastrofer i norsk språkhistorieskrivning och argumenterar övertygande för att katastrofteorin har följt en nationalistisk agenda. Men hur ser sambandet egentligen ut mellan katastrofer och språkförändringar? I de båda artiklarna är det digerdöden som prövas och Delsing ser inget tidsmässigt samband mellan de dramatiska grammatiska förändringar han belyser och pestens tid, medan Mæhlum argumenterar för en långsammare och länge pågående språkförändring i norskan. Inom sociolingvistik och historisk sociolingvistik har man dock pekat ut samhällskriser som en påskyndare av språkförändringar och spridning av innovationer. (Trudgill 2019) I presentationen kommer jag att diskutera om en stor demografisk och samhällelig kris vid mitten av 500-talet kan utgöra en förståelseram för de stora språkförändringarna främst på fonologisk nivå i det vi kallar urnordiska.

Referenser

Delsing, Lars-Olov. 2014. Den stora katastrofen med för- och efterskalv. Om kasussammanfallet i fornsvenska. I: C. Falk, & M. Bylin (red.), *Studier i svensk språkhistoria 12. Variation och förändring*. Stockholm: Stockholms universitet. S. 27–46.

Mæhlum, Britt. 2016. Katastrofen som språkhistorisk forklaring. Andersson, Daniel, Edlund, Lars-Erik, Haugen, Susanne & Westum, Asbjørg (red.), *Studier i svensk språkhistoria 13. Historia och språkhistoria..* Umeå: Umeå universitet. 51–64.

Trudgill, Peter. 2019. Sociolinguistic typology and the speed of linguistic change. I: *Journal of Historical Sociolinguistics*. 6:2. S. 1–13.

Gunilla Bielke: en drottning på 1500-talet och hennes skrivande

Theresia Pettersson

Studier om kvinnors brev och brevskrivande under tidigmodern tid har under åren kommit att intressera allt fler sociohistoriskt inriktade forskare från olika discipliner. Rent kvantitativt utmärker sig studier som empiriskt behandlar aristokratiska kvinnors skrivande i England (t.ex. Daybell 2001), men fältet inkluderar även studiet av kvinnors brevskrivande från andra europeiska länder (för en nordisk kontext se t.ex. Pettersson uu, Lahtinen 2022, Czaika 2009, Dumanowski m.fl. (red.) 2002) och samhällsklasser.

I en svensk kontext är den brevproduktion som kan kopplas till drottning Gunilla Johansdotter Bielke (1568-1597) extra intressant, dels på grund av sin omfattning, dels på grund av sin variation. Gunilla var Sveriges drottning mellan 1585 och 1592 genom sitt äktenskap med Johan III, och hon är den enda svenska 1500-talsdrottning från vilken vi har bevarade egenhändigt skrivna brev på svenska från tiden som jungfru, drottning och änkedrottning. Gunilla är även den 1500-talsdrottning som utfärdat flest officiella skrivelser i sitt eget namn och sin roll som drottning. I föredraget presenterar jag ett pågående arbete med en kritisk utgåva av Gunilla Bielkes bevarade brevproduktion, med syfte att tillgängliggöra och skapa en samlad bild av en drottningens skrivpraktik under senare delen av 1500-talet.

Referenser

Czaika, Otfried. 2009. *Elisabet Vasa: en kvinna på 1500-talet och hennes böcker* (Stockholm: Föreningen Biblis).

Daybell, James. 2001. 'Female Literacy and the Social Conventions of Women's Letter-Writing in England, 1540–1603', i James Daybell (red.). *Early modern women's letter writing, 1450-1700* (Basingstoke: Palgrave Macmillan).

Dumanowski, Jarosław, Piotr Garbacz, Wojciech Krawczuk och Ola Svensson (utg.). 2002. *Anna Vasas brev till familjen Gyllenstierna, 1591–1612 = Listy Anny Wazówny do rodziny Gyllenstiernów z lat 1591–1612* (Sztafeta: Kraków).

Lahtinen, Anu. 2022. *Ebba Stenbock: i maktspelets skugga*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS)

Pettersson, Theresia. u.u. "Av ynnest och nåd. Vasakvinnors brevskrivande under äldre Vasatid", *SÖF* 5.

Prosopografi som resurs och utmaning för historisk lingvistik – om stadsskrivares språkliga bakgrund i svenska riket under tidigmodern tid

Theresia Pettersson & Harry Lönnroth

Syftet med vårt föredrag är att redogöra för de möjligheter som den prosopografiska metoden kan erbjuda den historiska lingvistik, där man inte tidigare utnyttjat prosopografiska metoder. Med *prosopografi* har man inom historisk forskning traditionellt avsett en kollektivbiografi eller kollektivbiografisk forskning, och den prosopografiska metoden används för att utifrån kvantitativa data kunna ringa in vilka faktorer som utgör mönster inom en viss avgränsad gruppering. Vi diskuterar temat utgående från den tvärvetenskapliga stadsskrivardatabas (*open access*) som är under arbete vid Jyväskylä universitet: för det första anlägger vi ett metodisk-teoretiskt perspektiv på språkhistoriskt inriktad prosopografi och för det andra presenterar exempel ur databasen som belyser stadsskrivares språkliga bakgrund. Den färdiga databasen kommer bl.a. att innehålla data om skrivarnas sociala och yrkesmässiga bakgrund, tjänsteutövning och levnadsöden. Med hjälp av denna information är det t.ex. möjligt att analysera skrivarnas språkliga biografier och repertoarer under äldre nysvensk tid. På så sätt kan man fördjupa kännedomen av stadsskrivarnas yrkeskår, aktörskap och språkbruk i det svenska riket under tidigmodern tid.

Undersökningen är en del av forskningsprojektet Kaski vid Jyväskylä universitet, "Språkexperter från det förgångna: Stadsskrivarnas yrkeskår, aktörskap och språkbruk i det svenska riket under tidigmodern tid (1614-1714)" som finansieras av Konestiftelsen 2020-2024 (se Impola m.fl. 2023, Lönnroth & Pettersson u.u.)

Referenser

- Impola, P., Pettersson, T., Lönnroth, H. & Karonen, P. (2023): "Med domboken som (språk)historisk källa. En tvärvetenskaplig syntes av domboksforskningen i Finland och Sverige, ca 1950-2020", *Historisk tidskrift* 143:2.
- Lönnroth, H. & Pettersson, T. (u.u.): "Tänkeboken som texthistoriskt vittne. Skrivarstrategier och textprocesser i 1630-talets Stockholm", *Arkiv för nordisk filologi*, 2023.

Zacharias Topelius läroboksbearbetningar av andra författares texter

Daniela Piipponen

Zacharias Topelius läsebok *Boken om vårt land* utkom första gången 1875 och användes flitigt inom den finländska folkskoleundervisningen. Huvudparten av läseboken är författad av Topelius själv, men han lånar även in texter av andra framstående finländare som M. A. Castrén och Elias Lönnrot jämte kortare citat från bl.a. Bibeln och historiska dokument (jfr förordet och kommentarerna till verket i nyutgåvan Topelius 2017). Somliga inlånade partier parafrastras medan andra citeras mera ordagrant; i allmänhet har dock åtminstone språkdräkten redigerats, bl.a. för att anpassa texten till dess nya målgrupp. Kan en bearbetad text, som ursprungligen skrivits av en annan författare, anses vara representativ också för bearbetarens språk? Syftet med föredraget är att undersöka hur citat och lån i läsebokens prosatexter representerar både originalförfattarens och bearbetarens röst. Ortografin och morfologin har i de bearbetade texterna ofta ändrats för att motsvara språket i Topelius egna texter. Vilka språkformer har ändrats, och när får en avvikande (i förhållande till den allmänsvenska normen eller Topelius egna språkbruk) form stå kvar också i bearbetningen? I föredraget diskuteras även hur språket i texterna förhåller sig till de samtida språknormerna.

Referenser

Topelius, Zacharias (2017). *Naturens Bok och Boken om Vårt Land*. Utgiven av Magnus Nylund under medverkan av Håkan Andersson, Pia Forssell och Henrik Knif. Zacharias Topelius Skrifter XVII. Helsingfors.

Likvärdighet över tid. En studie av examinationsstandarder i modersmålet 1864–1968

Anna Sahlée & Mikael Kalm

I det här föredraget presenterar vi en pågående studie av hur examinationsstandarden i modersmålet (svenska) utvecklades under de cirka 100 år som studenter var tvungna att avlägga ett godkänt examensprov för att få tillträde till universitetet. Under hela perioden (1864–1968) genomfördes examinationen på i princip samma sätt och under samma villkor. En viktig förändring som skedde var dock att studentpopulationen växte drastiskt. Dessa omständigheter tillåter oss att studera examinationsstandarder över tid och undersöka hur den utvecklas i relation till studentpopulationen.

Vårt material består dels av 500 studentuppsatser skrivna 1864–1968, dels av styrdokument, betygs kataloger, korrespondens och direktiv från Skolöverstyrelsen. Resultat från tidigare studier (Sahlée & Kalm 2020a, b) tyder på att bedömningspraktiken förändras över tid så till vida att lärarna i allt större utsträckning började fokusera på ytliga aspekter av texterna, t.ex. interpunktion. I denna studie breddar vi bilden genom att kartlägga vilka ämnen studenterna valde att skriva om och hur betygsfördelningen ser ut över perioden. Vi undersöker om och i så fall hur ämnena förändrades i takt med att studentpopulationen växte och huruvida det finns ett samband mellan ämnesval och betyg. Vi relaterar våra resultat till Newtons (2010a, b) typologi över examinationsstandarder.

Referenser

Newton, Paul E. 2010a. Contrasting conceptions of comparability. *Research Papers in Education*, 25. S. 285–292.

Newton, Paul. E. 2010b. Thinking about linking. *Measurement: Interdisciplinary Research and Perspectives*, 8. S. 38–56.

Sahlée, Anna & Kalm, Mikael. 2020a. Lärares uppfattning om den goda uppsatsen i slutet av 1800-talet. I: Daniel Sävborg m.fl. (red.): *Språkmöte och språkhistoria*. Tartu: University of Tartu Press. S. 254–267.

Sahlée, Anna & Kalm, Mikael. 2020b. Bedömningspraktik i förändring. Lärares markeringar i studentuppsatser under 100 år. I: Saara Haapamäki m.fl. (red.): *Svenskans beskrivning 37. Förhandlingar vid trettiosjunde sammankomsten. Åbo 8–10 maj 2019*. Åbo: Åbo Akademi. S. 282–295.

Språket i väntrummet. Om passiv i svenskan och danskan under 1600- och 1700-talet.

Dominika Skrzypek

En av de uppmärksammade skillnaderna mellan modern svenska å ena sidan och modern danska å andra sidan är möjligheten att bilda *s*-passiv i perfekt och plusquamperfekt (Engdahl 1999). Medan svenskan har ett komplett paradigm för den morfologiska passiven, kan *s*-passiv i danska endast formos av infinitiver, verb i presens och svaga verb i preteritum. Denna formella skillnad påverkar språkens funktionella lösningar, så att *s*-passiv i danska i högre grad förknippas med regler och instruktioner och *bli*-passiv med enskilda händelser och handlingar. En liknande motivering finns inte i svenskan. Man kan vidare konstatera att *s*-passiv i perfekt börjar förekomma i svenskan så sent som på 1800-talet (Håkansson 2019). På ytan är alltså *s*-passiv i danska och svenska identiskt under tidigare språkskeden.

Syftet med presentationen är att undersöka *s*- och *bli*-passiv i danska och svenska texter från äldre nydanska/nysvenska perioden. De preliminära resultaten visar att *bli*-passiv i svenska förknippas med animata subjekt så tidigt som på 1600-talet och *s*-passiv i danska förekommer främst med modala hjälpverb och i presens (som i modern danska). Resultaten visar vidare att de skillnader som finns formos under tidigare skeden av språkens utveckling.

Referenser

Engdahl, Elisabeth. 1999. The choice between *bli*-passive and *s*-passive in Danish, Norwegian and Swedish. In: NORDSEM Report 3.

Håkansson, David. 2019. Passivkonstruktioner under det långa 1800-talet. Grammatikkollokviet

Om Konungastyrelsens tillkomst och datering

Ulla Stroh-Wollin

Konungastyrelsen känner vi, bortsett ifrån ett kortare fornsvenskt fragment, endast genom en tryckt utgåva från 1634. Denna anses mycket troget återge ett försvunnet 1400-talsmanuskript, som i sin tur tycks väl återge ett tidigare original, vilket Söderwall (1880) daterar till mitten av 1300-talet. Moberg (1984) landar i samma slutsats.

Även Lars-Olof Delsing (2000) har diskuterat *Konungastyrelsens* tillkomst. Delsing bygger huvudsakligen på iakttagelsen att ett inledande parti avviker från texten i övrigt både ortografiskt och beträffande de källor texten bygger på (vilket är detaljerat beskrivet i Söderwall 1880). På denna grund föreslår Delsing (s. 135 f.) att *Konungastyrelsen* inte har endast en upphovsman, utan att det inledande partiet har tillkommit rätt mycket senare än det övriga.

Delsing's artikel har bemötts i ett genmäle av Moberg (2000), som menar att man inte kan förlita sig på den ortografiska variationen. Vidare anför Moberg verkets språkliga och stilistiska enhetlighet som ett argument mot två olika upphovsmän.

I det senare avseendet är Moberg dock inte särskilt konkret, vilket föranlett mig att titta närmare på bl.a. ordval, bruket av bestämda och obestämda artiklar och den relativa satsföregningen i *Konungastyrelsen*. Dessa studier stöder Mobergs uppfattning om en enda upphovsman – och att dateringen av originalet till mitten av 1300-talet är ganska sannolik.

Referenser

- Delsing, Lars-Olof, 2000: *Konungastyrelsens* ortografi och tillkomsthistoria. I: Lars-Erik Edlund (utg.): *Studier i svensk språkhistoria 5*. Umeå: Institutionen för litteraturvetenskap och nordiska språk vid Umeå universitet. S. 117–138.
- Moberg, Lennart, 1984: *Konungastyrelsen. En filologisk undersökning*. SSFS 69:2. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Moberg, Lennart, 2000: Nytt om *Konungastyrelsen*. I: *Språk & stil 10* (n.f.). S. 243–247.
- Söderwall, Knut Fredrik, 1880: *Studier öfver Konunga-styrelsen*. Lunds universitets årsskrift 1880.

Semantiska förändringar: hur kan vi använda datorer och språkteknologi för att lära oss mer?

Nina Tahmasebi

Språk förändras över tid. Ofta är dessa förändringar signifikanta för mycket mer än bara vårt språk, de pekar också på hur samhällen och kulturer förändras. Genom den revolution vi har sett de senaste två årtiondena i form av stora mängder tillgängliga digitala texter, och datorkraft nog att handskas med dessa volymer av text, kan vi nu studera språkliga, kulturella och samhällsliga förändringar. Med hjälp av datorer kan vi studera förändringar över långa tidsperioder och olika typer av genrer. Vi kan undersöka hur olika språk lånar av, påverkar, och samverkar med varandra.

I denna plenarföreläsning kommer jag att ge en översikt över språkteknologin och dess möjligheter att handskas med språkförändringar på ett automatiskt vis. Jag kommer att diskutera nuvarande och framtida möjligheter, samt begränsningar, när vi tillämpar språkteknologi på stora mängder text. Vad är neurala nätverk och vad innebär denna metodrevolution när det gäller vår förmåga att hitta och tolka språkförändringar? Vilka nya möjligheter finns det nu och vilka tror vi kommer finnas i framtiden?

Därefter kommer jag att presentera vårt 6-åriga forskningsprogram Change is Key!, finansierat av RJ, där vi använder oss av toppmoderna språkteknologiska verktyg för att studera text i stor skala. Med hjälp av dessa metoder kommer vi att studera samhälls- och kulturförändringar, bland annat inom litteraturvetenskap, analytisk sociologi, genusvetenskap och, i samarbete med ett annat forskningsprojekt, idéhistoria. Jag kommer att ge en överblick av våra delprojekt, och de möjligheter och stora utmaningar vi har framför oss. Som exempel kommer jag att beskriva våra praktiska erfarenheter från vårt arbete med Marknadens språk, och hur språkteknologiska verktyg kan användas för att bidra till kvalitativ forskning. Till sist ger jag min bild av hur långt vi kan komma med digitala verktyg när det gäller kvalitativ textforskning.

Esaias Tegnér och ändringarna. Om textkritiska varianter som språkhistoriskt vittnesbörd

Barbro Wallgren Hemlin

På försommaren 2022 kom den tredje volymen av den textkritiska utgåvan *Esaias Tegnér's kyrkliga tal* från trycket. Den omfattar talen från 1831 till 1836 och har föregåtts av två volymer som innehåller talen från de tidigare åren av Tegnér's kyrkliga karriär. För Tegnér (1782–1846) hade ju flera karriärer. Han var en kulturell gigant – Sveriges mest hyllade poet, akademiledamot, professor i grekiska, en underbar brevsribent – och alltså även präst och sedermera biskop i Växjö stift. Hans samlade verk ges ut av Tegnér'samfundet och den del som omfattar de kyrkliga talen har fallit på min lott.

I föredraget kommer utgåvan av de kyrkliga att behandlas ur två perspektiv. Ett gäller den för textkritiska utgåvor karaktäristiska kommentartypen *varianter*, ett gäller *ovanliga och vackra ord*.

I *varianterna* kommenteras alla ändringar – strykningar, utbyten, tillägg – som gjorts i manuskripten. Den verkligt intresserade läsaren ska alltså i princip kunna rekonstruera olika textvarianter utifrån variantapparaten kommentarer. I föredraget ges exempel på vad varianterna kan erbjuda språkhistorikern av information när det gäller t.ex. morfologi i förändring och normering av skriftspråket.

Och *de ovanliga och vackra orden*. Tegnér var en språklig virtuos och det språkliga mästerskapet visar sig inte bara i hans lyrik utan också i hans kyrkliga författarskap. I föredraget kommer vackra och betydelsefulla ord ur de kyrkliga talen att lyftas fram. Tegnér använde dem; idag är de mestadels bortglömda. Men vi behöver dem, så låt oss ta dem i bruk igen!

Referenser

Tegnér, Esaias 2017. *Esaias Tegnér's kyrkliga tal I. Åren 1813–1823*. Utgivna av Barbro

Wallgren Hemlin på uppdrag av Tegnér'samfundet. Skellefteå: Artos.

Tegnér, Esaias 2019. *Esaias Tegnér's kyrkliga tal II. Åren 1824–1830*. Utgivna av Barbro Wallgren Hemlin på uppdrag av Tegnér'samfundet. Skellefteå: Artos.

Tegnér, Esaias 2022. *Esaias Tegnér's kyrkliga tal III. Åren 1831–1836*. Utgivna av Barbro Wallgren Hemlin på uppdrag av Tegnér'samfundet. Skellefteå: Artos.

Till och åt – följsamma synonymer i historiens ljus

Bo-A. Wendt

I sina rumsliga grundbetydelser framstår prepositionerna *till* och *åt* som tydligt åtskilda i nusvenskan: mål (*åka till Göteborg*) respektive riktmärke (*åka åt ett annat håll*). Om man emellertid ser till deras hela betydelsehistoria i svenskan, ter de sig påfallande lika. På grundval av SAOB:s beskrivning av dessa båda prepositioner kan det påvisas hur nära de följts åt i sin svenska betydelseutveckling, också i utvidgade och rent metaforiska användningar. I vissa fall har en användning bara överlevt för den ena av prepositionerna (som i *komma till skada*, förr också med *åt*, eller *lida åt kväll*, förr också med *till*), i andra fall har den inskränkts regionalt för den ena (som i *mor åt barnet*, riksspråkligt *till*) (jfr med beskrivningen av finlandssvensk säranvändning av *åt* i Martola 2007). Därtill kommer de fall där *till* och *åt* ännu är lika gångbara i nusvenskan. Förvisso är det tillika så att de var för sig uppvisar användningar som de inte alls delar med varandra, men det är ändå påfallande ofta som de faktiskt gör det – som om deras samfällda ursprungsbetydelse av rumsligt mål förutbestämt en mycket snarlik utveckling av nya icke-rumsliga betydelser.

Referenser

Martola, Nina (2007): *Konstruktioner och valens. Verbfraser med åt i ett jämförande perspektiv*, Nordica Helsingiensis 9, Helsingfors.
SAOB = *Ordbok över svenska språket*, utgiven av Svenska Akademien, Lund 1893–.

Egennamn i SAOL genom tiderna

Lena Wenner & Emma Sköldbberg

I den senaste upplagan av *Svenska Akademiens ordlista* (SAOL 14 från 2015) finns det betydligt fler egennamn bland uppslagsorden än i tidigare upplagor. Exempel på sådana uppslagsord är *Rousseau*, *Rumänien* och *Röda korset*. Artiklarna, som är nya i förhållande till upplagan från 2006, innehåller utöver själva uppslagsorden (inklusive ordledsmarkörer) upplysningar om hur orden uttalas, vilken ordklass de tillhör samt kortfattade betydelsebeskrivningar.

Studier har visat att ordboksanvändare inte sällan söker på namn i åtminstone norska och danska allmänspråkliga ordböcker, men utan att få träff på dessa (se t.ex. Nygaard & Fjeld 2008, Trap-Jensen & Lorentzen 2017:110). De nya uppgifterna i SAOL 14 om olika slags namn kan därmed fylla en tidigare informationslucka.

De egennamn som har införlivats i ordlistan har emellertid väckt en del negativa reaktioner bland ordboksanvändarna, bl.a. har ordlisteredaktionen fått flertalet mejl i vilka det uttrycks kritik mot urvalet.

I vårt föredrag kommer vi att presentera resultaten av en undersökning av hur egennamn har behandlats i SAOL genom tiderna. Studien ger perspektiv på namnbeståndet i senaste upplagan av verket. Undersökningen kan också utgöra en del av ett framtida underlag inför ett redaktionellt beslut kring hur namn ska behandlas i kommande upplagor av samma verk.

Referenser

Nygaard Lars & Ruth Vatvedt Fjeld 2008. Analyse av søkelogger for bedre søkemuligheter i elektroniske ordbøker. *LexicoNordica* 15, 57–72.

SAOL 14 = *Svenska Akademiens ordlista*. Fjortonde upplagan. Stockholm: Norstedts. Tillgänglig som appar och via <<https://svenska.se/>>.

Trap-Jensen, Lars & Henrik Lorentzen 2017. Navnestof i ordbøger – nye tider, nye måder. *LexicoNordica* 24, 109–129.

Språkvården, författarna och samtalsspråket

Carin Östman

I den ganska intensiva språkriktighetsdebatten runt förra sekelskiftet fanns en utbredd föreställning att klyftan mellan det bildade talspråket och skriften, i huvudsak normalprosan, hade blivit för stor. Den önskade utjämningen skulle ske genom att skriften närmade sig det bildade talspråket, samtalsspråket. Flera språkforskare såg skönlitteratur som ett möjligt verktyg i processen mot ett reformerat skriftspråk, och det finns flera exempel på ett nära samarbete mellan språkvårdare och litterära författare. Det mest kända är antagligen samarbetet mellan Adolf Noreen och Selma Lagerlöf, i arbetet med Nils Holgerssons underbara resa.

I min presentation kommer jag att diskutera normförändring, normauktoriteter och modellskribenter i början av 1900-talet, med utgångspunkt i ett annat konkreta samarbete, mellan Fredrik Wulff och författaren Birger Sjöberg, inför den reviderade utgåvan av *Fridas bok* 1923. Fredrik Wulff var professor i romanska språk i Lund, men också starkt engagerad i svensk språkvård, bland annat genom en rad handböcker tillsammans med I. A. Lyttkens.

Referenser

Ammon, Ulrich: On the social forces that determine what is standard in a language and on conditions of successful implementation. I: *Sociolinguistica* 17/2003.

Cederschiöld, Gustaf: *Om svenskan som skriftspråk*. 1897

Haettner Aurelius, Eva: Om Fredrik Wulff och hans vädjan till Birger Sjöberg. I: *Samtal och sång*. Birger Sjöberg-sällskapet 1995.